

a társadalom szélesebb rétegeit is a könyvtárak mellé állíthatja. S előbb-utóbb nő az anyagi támogatás is. (Amikor a Debreceni Megyei Könyvtár 1968 elején megkezdte a már említett tájékoztató jegyzék kiadását, csak stencil-gépen tudták azt sokszorosítani. Aztán az Egyetemi Könyvtár segítette, vállalta a jegyzék rotaprint eljárású sokszorosítását. Néhány hónap elteltével a megyei tanács vezetői, látván a jegyzék hasznát, lehetővé tették a könyvtár számára egy modern xerográfiai berendezés megvásárlását. 1968 októberében már üzemelt is a gép. A sokszorosítási gondok tehát 10 hónap alatt megoldódtak, növelni lehetett a példányszámot, kiterjeszthettük a tájékoztatást a gazdasági vezetőkre, valamint a vidéki párt- és tanácsi vezetőkre is, kiadhattuk a jegyzék éves kumulációját.) A tanácsi és pártszervek munkájának figyelemmel kísérése, igényeik számontartása még nehéz körülmények között is hamarosan magával hozza az erkölcsi és anyagi támogatás növekedését.

A megyei könyvtárak információs szolgálatának megerősítése, a tájékoztatási tevékenység tökéletesítése segíti a politikai és társadalmi vezetést erősödését, fejlődését, és ez azzal jár, hogy növekszik a könyvtár társadalmi súlya, rangja, s nagyobb társadalmi támogatásban is részesül.

Bényei Miklós

A tudományos és szakkönyvtárak helyzete a statisztikai adatok tükrében

Magyarországon tulajdonképpen csak 1953 óta folynak törekvések általánosan használható könyvtári statisztika kialakítására. Ennek a munkának számos nehezen leküzdhető, objektív akadálya van. Ilyen mindenekelőtt a könyvtári tevékenységek nehezen mérhető volta: mit tekintünk könyvnek? ki számít a könyvtár használójának? hogyan mérjük a tájékoztató tevékenységet? Világszerte súlyos problémát okoznak ma is ezek a régi eredetű kérdések, s a válaszok — többnyire csupán kompromisszumok — egy-egy országon belül is változóak.

A tudományos és szakkönyvtárak 1968. évi statisztikai adatgyűjtése

A legutóbbi adatgyűjtés a magyar tudományos és szakkönyvtárak igen nagy hálózatát összefogó 13 nagy könyvtári hálózatra, továbbá tíz nagy, hálózaton kívüli könyvtárra terjedt ki. A különböző kategóriákba sorolt könyvtárak eltérő számú kérdésre adtak választ. Az A-kategóriába 26 könyvtár került, a B-kategóriába azok, melyek bizonyos működési feltételeknek megfelelnek (a fenntartó szerv gondoskodik az üzemeltetés feltételeiről, a könyvtárt e célra alkalmazott vagy kijelölt személy kezeli, az állomány feltárt, s a könyvtár állományát a használók rendelkezésére bocsátja). A további könyvtárak a C-kategóriába kerültek. Míg az A- és B-kategóriába tartozó könyvtárak helyzetükre és működésükre vonatkozólag többféle adatot közöltek, addig a C kategóriájúak csupán évvégi állományadataikat adták meg.

Az adatgyűjtés eredményeit tartalmazó táblázatgyűjteményt (dr. Ekés Mihályné szerkesztésében) a Művelődésügyi Minisztérium 1970-ben tette közzé. Az adatok elemzését tartalmazó tanulmány sajtó alatt van.

A könyvtárak száma és megoszlása

Az 1968-as adatgyűjtés szerint Magyarországon 1708 tudományos és szakkönyvtár volt. Az említett 26 A-kategóriájú könyvtáron kívül 918 a B-, és 764 a C-kategóriába került. (Sajnos, az utóbbi két kategória elhatárolását célzó feltételek nem bizonyultak kielégítően egyértelműeknek, s ez az adatgyűjtés során problémákat okozott.)

A hálózatok közül adataink szerint a műszaki-termelési hálózat (830 könyvtár) és az orvostudományi (392 könyvtár) a legnagyobb. A felügyeleti hatóságok közül az Egészségügyi Minisztérium (392 könyvtár) és a Művelődésügyi Minisztérium (385 könyvtár) alá tartozott a legtöbb könyvtár.

A jelenleg érvényes gyűjtőköri együttműködési rendelet szempontjait tekintve a könyvtárak igen nagy többsége (1648) helyi jellegű szakkönyvtár, a 44 tudományági szakkönyvtár közül 21 akadémiai intézeti könyvtár. Az országos jellegű könyvtárak száma 16.

A tudományos és szakkönyvtárak legnagyobb része vállalati, üzemi, intézményi (983), illetve tanszéki, klinikai könyvtár (462).

A könyvtárak nagyságát tekintve csak az állomány mennyisége alapján lehetett csoportokat képezni, mivel a C-kategóriájú könyvtárakra vonatkozólag csak ez az

adat állt rendelkezésre. Eszerint a különféle állomány nagyságú könyvtárak száma az alábbi:

Az állomány (könyvtári egység)	A könyvtárak száma	Az A- és B-kategóriájú könyvtárak száma
1 000 alatt	436	149
1 001— 5 000	713	325
5 001—50 000	516	427
50 000 felett	43	43
Összesen	1708	944

Az A- és B-kategóriájú könyvtárakról számottevően több adat áll rendelkezésre, így e könyvtárak adatainak elemzése is lényegesen mélyrehatóbb lehet.

Az állománygyarapodás mennyiségét tekintve az e kategóriákba sorolt tudományos és szakkönyvtárak csaknem harmadában az évi gyarapodás 200 könyvtári egység alatt maradt. Ez a kép azonban nem olyan rossz, mint amilyennek első pillantásra tűnik: sok olyan specializált könyvtár van, amely évente 200 (jól kiválasztott) dokumentum beszerzésével ki tudja elégíteni a vele szemben támasztott legfontosabb igényeket.

Az állománygyarapításra fordított összeget feltáró adatokból viszont az derül ki, hogy 128 könyvtár 1968-ban, az új gazdasági mechanizmus első évében 5000 Ft-nál kevesebbet fordított állományának gyarapítására. Ugyanekkor 53 könyvtárnál ez az összeg meghaladta a félmilliót, közülük 19-nél az egymillió Ft-ot. A „milliomos” könyvtárak közt két üzemi és három kutatóintézeti könyvtárt is találunk.

A könyvtárak dolgozóinak számát vizsgálva azt találjuk, hogy e 944 könyvtár közül 299-ben nincs könyvtáros, 165 pedig részfoglalkozású munkaerővel dolgozik.

A könyvtárak helyzetére és működésére vonatkozó adatok alapján — nagyon óvatosan — tehetünk néhány észrevételt. Így például 1968-ban átlagosan körülbelül ezer kötetes állományra egy részfoglalkozású, 4—5 ezer kötetesre egy főhivatású könyvtáros jut. Az állománygyarapodás mennyiségét vizsgálva az évente kb. 300 dokumentumot beszerző könyvtárakra számítható a könyvtárban egy, az évi 1000 kötetrel gyarapodókra 3—4 főfoglalkozású könyvtáros. A kölcsönzési adatokat számítva (bár ezek alkották a statisztikai adatgyűjtés legnehezebben összevethető részét) kb. 5—600 kölcsönző jut egy főfoglalkozású könyvtárosra. Természetesen minden esetben igen nagy eltéréseket is tapasztaltunk, s az eredmények semmiképpen sem tekinthetők valamiféle normatívaknak. (Statisztikai adatok önmagukban egyébként sem alkalmasak egyetemes érvényű normák felállítására.)

Működési adatok

Az adatszolgáltató 1708 könyvtárban az 1968. év végén a leltári állomány 25 758 079 könyvtári egységet tett ki. E dokumentumoknak több mint a fele könyv volt, ugyanakkor csaknem egyharmada különféle „nem hagyományos” dokumentum-típusokból tevődött össze.

A könyvtárak 1,5%-a került az A-kategóriába, de ezekben található a leltári állomány 59%-a, s az A- és B-kategóriájú könyvtárak együttese az összes állomány 92%-át tartalmazza.

Az állomány dokumentum típusok szerinti összetétele igen nagy eltéréseket mutat a különféle könyvtáraknál. Így például amíg az összes könyvtár állományának 11%-a folyóirat, addig az orvostudományi hálózatban ez az arány 32%. A tudományegyetemek tanszékein, az állam- és jogtudományi, valamint a bölcsészettudományi tanszékeken az állomány csaknem 90%-a könyv, ugyanakkor a természettudományi tanszékeken ez az arány 60% körüli.

Az A- és B-kategóriába tartozó, összesen 944 könyvtár állománya 1968-ban mintegy 1,3 millió könyvtári egységgel gyarapodott. Eszerint az év végi állomány 5,4%-a ebben az évben került beszerzésre. Említésre méltó, hogy a gyarapodásnak csak 44%-a könyv.

Ugyanezen könyvtárak 1968-ban összesen csaknem 133 millió Ft-ot fordítottak állományuk gyarapítására. E szempontból az alábbi könyvtárak bizonyultak legnagyobbak:

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ	5 953 887 Ft
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	5 135 000 Ft
Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára	3 754 878 Ft
Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára	2 201 062 Ft

Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára	2 058 062 Ft
Országos Széchényi Könyvtár	1 875 622 Ft
Debreceni Orvostudományi Egyetem Könyvtára	1 875 528 Ft
Chinoin Gyógyszerárugár Műszaki Könyvtára	1 847 926 Ft

A vételt sok esetben kiegészítő nemzetközi kiadványcserében az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára járt az élen.

Végül néhány szót a könyvtárosokról. Összesen 480 könyvtárban 2037 főfoglalkozású alkalmazott dolgozott. Ezekhez járult egyrészt 274 részfoglalkozású könyvtáros, másrészt 706 nem könyvtári (vagy dokumentációs) munkakörben foglalkoztatott dolgozó. Az utóbbiak száma természetesen elsősorban a nagy könyvtárakban magas, és arányuk — úgy tűnik — növekszik.

A főfoglalkozású szakalkalmazottak csaknem fele (975) felsőfokú iskolai végzettségű, s több mint negyede (572) egyúttal felsőfokú könyvtárosi szakképzettséggel is rendelkezik. Viszonylag magas a könyvtárosi szakképzettséggel egyáltalán nem rendelkezők száma: 677, a főfoglalkozásúak csaknem harmada.

Az 1968-as statisztika tapasztalatai

Ez év májusában a Könyvtártudományi és Módszertani Központ rendezésében a tudományos és szakkönyvtárak vezetői, illetve statisztikáival foglalkozó munkatársai értékelték az 1968. évi statisztikai adatokat, és észrevételeikkel segítették a jelenlegi statisztikai rendszer megjavítását. Többen a könyvtárak kategóriába sorolásának pontosabbá tételére, mások az adatgyűjtés előkészítésének fontosságára hívták fel a figyelmet. Csaknem minden hozzászóló utalt a fennálló terminológiai pontatlanságokra és nehézségekre. Élénk vita alakult ki arról is, hogy a tudományos és szakkönyvtárak statisztikai adatgyűjtését a jövőben milyen időközönként volna célszerű elvégezni.

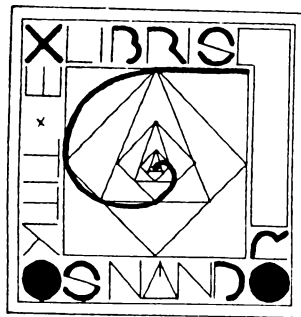
Sárdy Péter

Nemzetiségi könyvtárosok továbbképzése

A Pest megyei Könyvtár és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ júniusban közös továbbképzést szervezett a német és a szlovák nemzetiségi könyvtárosok részére. A konferencia keretében lebonyolított továbbképzés célja a két nyelvterület irodalmi hagyatékának és mai irodalmának bemutatása volt, továbbá tájékoztatás az állami támogatásból beszerzett német, illetve szlovák könyvekről. A konferencián a Pest megyei könyvtárosokon kívül Borsod, Fejér, Komárom, Nógrád és Veszprém megyék nemzetiségi könyvtárosai is részt vettek. Az első napon dr. Mándy Antal, az ELTE német tanszékének tanára tartott előadást a német irodalomról, majd Szende Béla, a pécsi tanárképző főiskola adjunktusa adott tájékoztatást a nemzetiségi községekbe központilag szétküldött könyvekről.

A második napon Sziklay László, az Irodalomtudományi Intézet főmunkatársa mutatta be a szlovák irodalom fejlődését, majd Gyivicsán Anna, a Művelődésügyi Minisztérium nemzetiségi osztályának helyettes vezetője ismertette a szlovák lakta falvakba küldött könyveket. Az előadásokat mindkét alkalommal élénk vita követte. Többen bírálták a könyvellátás jelenlegi rendszerének hibáit. A Könyvtárellátó képviseletében Mihályi Imre válaszolt a felmerült prob-

lémákra. Urosevics Daniló, a KMK nemzetiségi előadója az igények felkeltésének és az irodalom népszerűsítésének módszereiről szövelt, majd válaszolt a vitában elhangzott észrevételekre. A tanácskozás egyik legfőbb tanulsága, hogy a jövőben rendszeresebbé és tervszerűbbé kell tenni a nemzetiségi könyvvállomány fejlesztését, és az ehhez szükséges fedezetet a helyi erőforrásokból kell előteremteni. A továbbképzésnek ezt a formáját a jövőben más megyékre is ki kell terjeszteni, és gyakrabban kell módot találni arra, hogy a nemzetiségi könyvtárosok gyakorlati problémáikat ilyen fórumon vitathassák meg. (B. J.)

Urbán László ex librere